

Павельєва А. К.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Полтавський національний технічний

університет імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ
«ДЕМОНОЛОГІЧНИХ» ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В «УКРАЇНСЬКИХ»
ПОВІСТЯХ М. В. ГОГОЛЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РІЧАРДА ШВЕРА
ТА ЛАРИСИ ВОЛОХОНСЬКОЇ)**

За допомогою лінгвістичного методу суцільної вибірки, ми виокремили з «українських» повістей М. В. Гоголя («Вечер накануне Ивана Купала», «Ночь перед Рождеством», «Страшная месть», «Иван Федорович Шпонька и его тетушка», «Старосветские помещики», «Повесть о том, как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем», «Вий») 141 фразеологічну одиницю (ФО) демонологічної семантики. Залишивши осторонь 65 ФО, що містять лексему «devil», ми зупинимося на тих, до складу яких входять слова «evil», «unclean», «satan», «hell», «deuce», «confound», «damnation» і т.д.

В перекладі текстів із перших збірок письменника на англійську мову зустрічається 22 фраземи з компонентом «evil», в той час як в автохтоному тексті ці ФО набагато багатші й різноманітніші, з різними відтінками значень, проте всі пов'язані із злом чи нещастям. Серед них варто згадати такі, як «*лихие времена*» – «*evil times*», «*злой умысел*» – «*evil designs*», «*злодейство*» (3 рази) – «*evildoing*» (2 рази), «*evil deeds*»; «*злодей*» – «*an evildoer*»; «*злой дух*» (4 рази) – «*evil spirit*» (7 разів); «*лютая смерть*» – «*an evil death*»; «*лишечко*» – «*evil thing*»; «*нехорошее предзнаменование*» – «*an evil omen*» і т. д.

Крім того, у повістях «Вечір напередодні Івана Купала» та «Ніч перед Різдом» зустрічаються вислови «*лукавый дернул*» – «*the evil one prompted him*» //

«сам лукавый подталкивает сзади» – «and *the evil one himself* pushes you into mischief from behind» // «Дернет же *нечистая сила*» – «It was *the evil one* prompted us!», які позначають незадоволення якимось вчинком, думку про те, що чогось не варто було робити. Р. Піввер та Л. Волохонська 5 разів використали словосполучення «*the evil one*» для гоголівських позначень чорта, нечистої сили: «...*лукавый* припрятал к себе Петруся...» – «... *the evil one* laid hands on Petrus ...». У тому ж значенні 4 рази використовується й фразема «*the evil spirit*»: «...изгонявшего из ада *злого духа*» – «...*driving the evil spirit out of hell*» // «...*какой-то злой дух* проносил пред ним смеющийся образ Оксаны...» – «...*some evil spirit* carried before him the laughing image of Oksana...» і т. д.

Більшість фразеологізмів, переданих перекладачами через прикметник *evil*+дієслово/іменник, в російськомовному варіанті відносяться до негативних характеристик людей. Порівн.: «*Недобрый глаз* поглядел на нас» – «*An evil eye* has looked on us» [1, с. 38] // «Не так еще страшно, что колдун, – говорил он, – как страшно то, что он *недобрый гость*» – «It is not so frightening that he is a sorcerer,” he said, “as that he is *an evil guest*» [1, с. 116]. У першому прикладі йдеться про те, що хтось, на думку Петруся й Підорки, зурочив їхнє кохання, а в другому Данило Бурульбаш підкреслює, що *недобрий гість* (тобто той, що не приязно ставиться, не бажає добра) навіть гірше, ніж чаклун. Те ж значення має й наступна фразема: «Кто скрывается, у того, верно, *на уме недоброе дело*» [1, с. 119] – «Whoever hides himself must *have evil things on his mind*. В обох випадках йдеться про потайну людину, не дружелюбну, яка щось приховує, що, по народним віруванням, характеризує лиходіїв.

Окремою групою стоять фразеологізми з лексемами «unclean», «satan», «hell», «deuce», «confound», «damnation» і т. д. Всі фраземи цього типу теж пов'язані із нечистою силою, наприклад: «*нечистая сила* металась вокруг его» [1, с. 305] – «*the unclean powers* flitting about him». Спорідненими із ФО «нечистая сила», яка зустрічається у повістях 8 разів, є фраземи «*нечистое племя*» – «*the unclean tribe*»; «*нечистые духи*» – «*unclean spirits*», «*нечистые руки*» – «*unclean hands*» (2 рази), які

позначають демонологічних істот. Близькими до них є сполучення «*нечистые деды*» – «*unclean forebears*» (про предків чаклуна-грішника із повісті «Страшна помста», приречених на вічні муки); «*нечистое зелье*» – «*unclean potions*» (про відьомське приворотне зілля яке, на думку дячихи, ткачиха дає дякові, щоб він до неї ходив); «*нечистые чары*» – «*unclean magic*» (про чаклування, за допомогою якого чаклун в повісті «Страшна помста» викликає до себе душу своєї доньки – Катерини); «*нечистое гнездо*» – «*unclean nest*» (про замок чаклуна, у якому той займається лихими справами) Хома Брут каже про відьму, яку він вбив: . «панночка, не тем будь помянута, *зналась с нечистым*» [1, с. 294] – «*the young miss, not to speak ill of her, kept company with the unclean one*», маючи на увазі те, що вона продала душу дияволу.

Серед ФО з лексемою «*satan*» слід виокремити словосполучення «*угождать сатане*» – «*pleasing Satan*» (грішити, здійснювати богопротивні вчинки); «*себя продать за денежку сатане с душою*» – «*to sell themselves to Satan, souls and tattered jackets, for money*» (продати душу дияволу, бути готовим на злочини, на найгірші вчинки без жодних сумнівів та докорів сумління); «*принустить к себе сатану*» – «*to have some dealings with Satan*» (зв'язатися з нечистою силою); алегоричне «*образ сатаны*» – «*image of Satan*» (так називали найстрашнішого на землі грішника-чаклуна у повісті «Страшна помста»); «*Он сам сатана!*» – «*He's Satan in person!*» (просторічн. – про людину, яка швидко й раптово стає несамовитою, шаленою від злоби, роздратування, люті) і т. д.

Примітно, що нечиста сила у перших гоголівських збірках не лише називається прямо – «чорт», «бес», «дьявол», «сатана», «нечистый», «злой дух» і т.д., але й опосередковано – «*враг человеческого рода*» [1, с. 111] – «*the enemy of the human race*»; «*искуситель люда православного*» [1, с. 42] – «*the seducer of Orthodox people*»; причому перша фразема – широковживаний фразеологізм, що позначає мефістофеля, диявола, а друга – розширений варіант ФО «искуситель» (Змій-спокусник, сатана, диявол). Це – індивідуально-авторська фразема, доповнена письменником згадкою про «православного человека», оскільки саме така людина (на відміну від католика,

що завжди їй протиставляється в «українських» повістях М.В. Гоголя) є центром реального, «людського» світу (на противагу ірреальному, «демонічному») у романтичному двосвітті художнього світу М. В. Гоголя.

Окремо слід виділити авторські трансформації відомих ФО. Порівн.: «Бога бойтесь! бросьте просьбу, пусть она пропадет! (*Сатана приснись ей!*)» [1, с. 326] – «For fear of God, drop this petition, let it perish! (*May Satan visit its dreams!*)»; тут зазначена фразема вживається у тому ж значенні, що й «черт с ней», «пропади она пропадом», тощо. Аналогічну конотацію – вигуку, що виражає подив, містять фраземи «*Цур им*» – «*Deuce take them*»; «*что за пропасть!*» – «*What the deuce!*»; «*экая пропасть!*» – «*Confound it!*»; «*Фу ты пропасть!*» – «*Pah! damnation!*». Причому словосполучення «цур/чур им» виражає заборону торкатися чогось, переходити якусь межу, й вживається як заклинання проти нечистої сили.

Заслуговують уваги також фраземи «беситься»/«рассыпаться/подъехать мелким бесом». Порівн.: «Парубки шалили и бесились вволю» [1, с. 95] – «The lads frolicked and horsed around freely» – у цьому випадку «біситись» вживається у традиційному значенні – поводитись несерйозно, пустотливо, бавитися, гратися, розважатися тощо. «Как парубки, <...>, рассыпались перед ними мелким бесом и подпускали турусы» [1, с. 41] – «How young lads <...>, bobbed and pranced before them, cutting all sorts of capers» «Рассыпаться мелким бесом» – застарілий фразеологізм, який означає «намагатись бути дуже люб'язним». Цікаво, що Гоголь, як неодноразово відзначали дослідники, застосовує ту ж фразему, якою він описував залицяння парубків до дівчат, і по відношенню до чорта, який залицявся до Солохи, роблячи, таким чином, цього персонажа іще більш олюдненим, схожим не на вихідця із пекла, а на звичайного молодика. Порівн.: «Тут черт, *подъехавши мелким бесом*, подхватил ее под руку и пустился нашептывать на ухо то самое, что обыкновенно нашептывают всему женскому роду» [1, с. 83] – «Here the devil, *sidling up to her*, took her under the arm and started whispering in her ear what is usually whispered to the whole of womankind».

Отже, оскільки фігура чорта є одним із ключових образів в картині світу гоголівських циклів «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», відповідно, переклад демонологічної лексики відіграє важливу роль для повноцінного розуміння і правильного сприйняття зображуваних автором подій. Так як в англійській мові немає повних відповідників російських та українських фразем, що позначають різновиди нечистої сили, то перекладачі вдаються до найбільш наближеного на їх думку перекладу, який не передає повністю всіх відтінків значень. Це дає простір як для подальших досліджень перекладів перших творів М. В. Гоголя, так і для нових спроб перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь, Н. В. Полное собрание сочинений: в 14 т. / АН СССР; Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом); Гл. ред. Н.Л. Мещеряков; Ред.: В.В. Гиппиус (зам. гл. ред.), В.А. Десницкий, В.Я. Кирпотин, Н.Л. Мещеряков, Н.К. Пиксанов, Б.М. Эйхенбаум. – [М. ; Л.] : Изд-во АН СССР, 1937–1952.
2. Gogol', Nikolai Vasil'evich, 1809 – 1852. Translations into English. I. Pevear, Richard, 1943 – II. Volokhonsky, Larissa. III. Title.
3. Бархударов, Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М. : «Междунар. отношения», 1975. 240 с.
4. Корнева, Л.М., Сологуб Л. Фразеологія Миколи Гоголя: оригінальний текст і переклад: Рідний край, 2009. № 1. С. 68–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2009_1_14.
5. Язык Н.В. Гоголя : Учеб. пособие / А.Н. Кожин, и др. М., 1991. 176 с.